

SOSYO-KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA ALEVİLİK *

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN**

Türk kültür, edebiyat ve sosyal hayatında Alevî/Bektâşî düşüncesinin önemli bir yeri vardır. Bu anlayış Türk inanç, adet, gelenek ve göreneklerini öğretilerinin içine almış zaman içinde yayılarak kitleleri etkilemiş, mensupları sosyal bir grup meydana getirmiş, sonuçta kendine özgü bir hayat tarzı, bir inanç ve bir felsefe oluşturmuştur.

Alevîlik/Bektâşîlik anlayışı zengin bir kültür yumağıdır. Bu kültür birikimi içinde sosyolojiden felsefeye, edebiyattan folklorla kadar bir çok bilim için materyaller bulunmaktadır.

Alevî/Bektâşî düşüncesinin temelini hoşgörü oluşturmaktadır. Bu hoşgörülü bakıştan dolayı bir çok farklı anlayışı da içine almıştır. Zaman içinde Anadolu'da bulunan farklı isimlerle varlığını sürdüren Kalenderî, Haydarî vb. anlayış içindeki sûfiler Alevîliğin içine girmişlerdir. Bugün de Anadolu'da yaşayan kendilerini "Alevî, Bektâşî, Tahtacı, Kızılbaş, Çepnî vb. isimlerle vasıflandıran topluluklarının inanç ve genel değerler açısından birbirlerine çok benzemektedirler. Bütün bu topluluklar pîr olarak Hacı Bektâş Veli'yi kabul etmektedirler. Fakat bu topluluklar ülkenin ve kendilerinin içinde bulunduğu sosyal şartlar sonucu kendine göre bir anlayış gerçekleştirmiş, zamanla gruplar arasında farklı düşünce, görüş ve uygulamalar yaygınlaşmıştır.

Aleviler etnik inanç ve kültürel değerler açısından homojen bir grup değildirler. Türkiye dışındaki coğrafyayı ayrı tutsak bile Anadolu Aleviliği içindeki etnik farklılıklar ayrıca değişik ocaklara bağlı olma, sözlü kültürle geleneğin aktarılması vb. sebepler bölgesel bakış açılarında ve uygulamalarda çeşitliliğe yol açmıştır. Anadolu Aleviliğini kendi içinde Türkmen, Kürt ve Arap Aleviler olarak üç kısma ayırabiliriz. Bunlar içinde çoğunluğu Türkmen Alevileri oluşturmaktadır. Anadolu Aleviliği ile kastedilen de Türkmen Alevilerdir. Bütün bunların oluşmasında en büyük etken bu anlayışın sözlü kültür ile nesillerden nesillere aktarılması yazılı kaynaklarının yeterince yaygın olmamasıdır.

* Tarihi, Kültürel, Folklorik ve Aktüel Boyutlarıyla Alevilik –Abant Platformu'nda bildiri olarak sunulmuştur. İstanbul 2007.

** Fatih Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

Anadolu bir kültürler beşiği, doğu ile batı arasında önemli bir köprüdür. Tarih boyunca da coğrafi konumu dolayısıyla ilgi odağı olmuş bir çok kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Bugün Aleviliği doğru anlamak ve tanımlamak için Orta Asya'dan Anadolu'ya süren uzun Türk göçleri dolayısıyla etkilenmeleri ve mevcut kültürlerle ve dini akımlarla olan ilişkileri göz önünde bulundurarak yine aynı coğrafyada etkisini sürdüren Arap ve İran kaynaklı düşünceleri dikkate almak gerekir.

Türk milleti yapısında bulunun yiğitlik/alplik gereği Hz. Ali'ye karşı farklı bir sevgi beslemiştir. Türk toplulukları arasında Hz. Ali'nin kahramanlıkları destanlaştırılarak anlatılmış, bu sevgiden edebi türler oluşmuş ve bu muhabbet nesillerden nesillere aktarılagelmiştir. Kuran'da peygamberin ehl-i beytine karşı sevgi istemesinin emredilişi buna karşılık Hz. Muhammed'in *Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin, beni de Allah sevgisi için sevin, ehl-i beytimi de benim sevgim için sevin* şeklindeki hadisiyle başta Hz. Ali olmak üzere ehl-i beyte karşı duyulan sevgi kutsallık kazanmıştır. Öğretilerini bu sevgiye dayandıran Alevîlik / Bektâşîlik anlayışının piri Hacı Bektaş Veli Anadolu'da bir takım sosyal ve siyasi karışıklıkların hüküm sürdüğü bir dönemde ortaya çıkarak halkın dini duygu ve heyecanına hitap ederek söz ve nasihatlarıyla ümit ve hoşgörüyü merkeze almış kitlelerin gönüllerinde yer edinmiştir.

Bu anlayışın en yaygın şekilde işlendiği edebi ürün şiirdir. Alevî/Bektâşî toplulukları arasında okunan nefeslerle ilâhi bir boyut kazanan bu şiirler günümüze kadar solugunu devam ettirerek gelmiştir. Bu düşüncenin diğer anlayışlara göre daha fazla yayılması ve zamanımıza kadar taşınmasında en önemli etkenlerden birisi de bu anlayışının güçlü ve zengin edebiyatıdır. Bu anlayışa mensup şairlerimiz Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ellerinde sazlarıyla bu düşüncenin zengin örneklerini dile getirmişlerdir. Alevî/Bektâşî inancının da ana kaynağı durumunda olan zengin muhtevalı bu şiir, Türk Halk Şiiri içinde Türk Tasavvuf Edebiyatı ve Türk Aşık Edebiyatı'nın özelliklerinin başarılı bir şekilde yoğrulduğu anlayışı ve özellikleri bakımından önemli ve kendine özgü bir şiir konumundadır.

Bu inancın sözlü kültürle aktarılması ilk Türk mutasavvıfı Ahmet Yesevî'den beri süregelen bir yoldur. Yine sözlü kültürle gelişen sonradan yazılı hale gelen velâyetnameler erkana dair risaleler Buyruk ve Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu ifade edilen eserler dışında gerek bu anlayışın tarihi geçmişi gerekse Hacı Bektaş Velî hakkında yeteri kadar kesin bilgilere ve kaynaklara sahip değiliz. Sözel bir kültürle günümüze taşınan Alevilik bu özelliğinden dolayı yeteri kadar yazılı kaynaklara sahip değildir. Bu anlayış konusunda bize bilgi verebilecek en zengin kaynak asırlarca bu düşünceye mensup halk şairlerince ses-

lendirilen Alevî/Bektâşî şiiirleridir. Çoğunlukla saz eşliğinde tarikâtin âdâb ve erkânına ait kavramların işlendiği bu şiiirler Alevilik anlayışını kitlelere ulaştırmada aktif rol oynamışlardır. Halkın yüzyıllar boyunca sözlü kültürle aşına oldukları bu şiiirler onlara hep yakın olmuştur. Bu düşünceye mensup şairler yüzyıllar boyunca yazdıkları deyiş/deme ve nefeslerle bu anlayışı hep canlı tutmasını bilmişlerdir.

Alevilik ve İslam

Alevîlik tarihi süreç içerisinde sosyo-kültürel ve siyasi açılardan ülkemizde her zaman gündeme gelerek hassasiyetini koruyan bir anlayıştır. Son yıllarda küreselleşen dünya ölçeğinde özgürlüklerin yeniden tanımlanması kişilerin inanç ve düşüncelerine saygı bağlamındaki gelişmeler ve herkesin kendini ait hissettiği kimliğiyle varolmasına imkan sağlanması sebebiyle son zamanlarda Alevilik geçtiğimiz yıllara oranla daha çok konuşulmuş daha çok tartışılmıştır. Tartışmaları tetikleyen iki temel görüş öne çıkmıştır. Bunlardan ilki Aleviliğin İslam dışında olduğuna dair uçuk iddia diğeri ise Avrupa Birliği ilerleme raporu ile gündeme gelen Alevilerin azınlık olarak yorumlanması durumudur.

Aleviliği İslam dışı olarak ifade eden anlayış hiçbir bilimsel temele dayanmamaktadır. Kendilerini daima İslam'ın içinde gören Aleviler, cem ayinlerinde Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali aşkını en samimi söyleyişleriyle dile getirirler. Ayrıca Alevi anlayışının en yaygın şekilde işlendiği edebi ürün olan şiiirler -ki bunlar Alevi-Bektâşî topluluklarınca dilden dile okunmuş, ilâhî bir boyut kazanıp günümüze kadar soluğunu devam ettirerek gelmiştir- aynı samimi aşkla doludur. Alevi/Bektâşî inancının da ana kaynağı durumunda olan bu şiiirler bu anlayışa mensup şairlerimizce Anadolu'nun çeşitli yörelerinde saz eşliğinde gönüllere nefes vermiştir.

Elbette Alevilik anlayışı içerisinde tarihi sürece bağlı olarak bir çok kültürden etkilenmiş olmanın izleri vardır. Orta Asya'daki en eski Türk inançlarından Horasan Melamilliğine, Kalenderilikten ve Hurufiliğe bir çok anlayış Alevilik içinde yer almıştır. Ama aslolan ve Aleviliğe temel teşkil eden ana unsur İslam inancıdır.

Bugün Alevilik içinde önemli bir konuma sahip olan inanç önderleri Alevi dedeleri de bunu ısrarla dile getirmekte ve Aleviliği İslam'ın içinde kabul ettiklerini açıkça ifade etmektedirler. Bu bakış tarihi süreç içerisinde de hiç değişmemiş İslam üst kimliği içinde varlıklarını sürdüren ve kendilerini ifade eden Aleviler farklı bir din iddiasında bulunmamışlardır. Dahası Alevi Bektâşi kültürünün uluları özellikle Balkanlarda İslam'ın

yayımlanmasında öncülük yapmışlardır. Son zamanlarda yapılan anketlerde Alevi halkımızın çok ciddi bir çoğunluğunun da aynı kanaate sahip olduğunu görmekteyiz.

Alevi-Bektâşî anlayışının en yaygın şekilde işlendiği edebi ürün şiiirdir. Bektâşî tekkelerinde okunan nefeslerle ilâhî bir boyut kazanan bu şiirler günümüze kadar soluğunu devam ettirerek gelmiştir. Bu anlayışa mensup şairlerimiz Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ellerinde sazlarıyla bu düşüncenin zengin örneklerini dile getirmişlerdir. Bektâşî inancının da ana kaynağı durumunda olan bu şiirler aynı zamanda Türk Halk şiirinin en önemli ve zengin bölümünü oluşturmaktadır.

Alevî/Bektâşî şiiri; en eski Türk şiiri örnekleriyle temelini oluşturan ozanların dilinde kopuzun ahengiyle terennüm edilen sonraları Ahmed Yesevî'nin tasavvûfî anlayışından etkilenen Hacı Bektaş Velî ile pîrini bulan ve bağımsız bir anlayışa dönüşen, zaman içinde Türk toplumunun renkli sosyal hayatının zenginliği içinde Alevî, Bektâşî, Hurûfî, Kalenderî, Kızılbâş, Tahtâcî, Bâtînî vb. heterodoks mezhep ve tarîkâtlar içinden çıkmış şairlerin çoğunlukla nefes, ilâhî, deme, deyiş, taşlama ağıt, gibi Türklerin milli nazım şekli olan koşma tarzında meydana getirdikleri edebi verimlerden oluşmaktadır.

Tekke Edebiyatı'nın en dikkate şayan kısmı olan Bektâşî Edebiyatı diğer tarîkât edebiyatlarından sonra Âşık Edebiyatını vücuda getirmiştir. Bugünkü Âşık Edebiyatında Bektâşî fikri ve temayülleri ağır basmaktadır. Âşıkların bir kısmının Halvetî, Kâdirî, Mevlevî olmalarına rağmen hepsinde Bektâşî ruh ve edası hakimdir. Âşıkların büyük bir kısmının Bektâşî olan yeniçeriler arasında yetişmeleri de bu hususta çok manidârdır.¹

Alevi-Bektâşî Edebiyatı içinden yetişen şairlerimiz yazdıkları şiirleriyle Türk halkının coşkusunu ve heyecanını başarılı bir şekilde dile getirerek inanlarını şiire dökmüşlerdir. Halkın duygularına en yalın bir şekilde tercüman olan bu şairler toplumun yaşadığı sosyal hadiseleri de şiirlerinde işleyerek yazdıkları taşlama tarzı şiirlerle tepkilerini nükteli bir şekilde dile getirmişlerdir.

Alevi-Bektâşî şiiri, Türk toplumunun haksızlıklara karşı başkaldırısının şiiri olarak da kendini göstermiştir. Uzun Türk tarihi içerisinde zaman zaman halka adaletli davranmayan başarısız yöneticileri eleştiren bu şairler mazlum Türk halkının sesi olmuştur.

Halkın sevincini dile getiren Bektâşî şiiri aynı zamanda halkın acılarını da şiirleştirerek Türk'ün ağıtını yakmıştır. Alevîler kendilerine özgü hoşgörü anlayışını da şiirlerinde işlemişler, insanın özüne dikkat çekerek görüşlerini şiirlerde ifade etmişlerdir.

¹ Umay GÜNAY: Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara 1986, s. 12.

Alevi-Bektafi Hořgörsü

Alevi inancında hoşgörü yalnız kendi din ve tarikat mensuplarıyla sınırlı değildir. Bařka dinden kişilere de aynı hoşgörüyle bakılmıştır. Hacı Bektaş Veli, yörede bulunan Hristiyan'larla da güzel bir diyalog kurarak onların gönüllerine girmesini bilmiştir. Hristiyanlar ona büyük bir saygı duymuşlardır.

gör

“Kimsenin ayıbını görmeyen cana aşk olsun , ayıpları örtücü ol” ifadeleri hoşgörü anlayışını yansıtan ifadelerdir. Ayrıca “İncinsen de incitme , hiç bir insanı ve milleti ayıplamayınız”, “Her ne ararsan kendinde ara” prensipleri de aynı anlayışı aksettirmektedir.

Bektaşî şairlerinden Kaygusuz Abdâl da hoşgörmenin Allah’a ait bir özellik olduğunu şiirinde şöyle ifade eder:

“Tanrı bilür halini her bendenün
Ayıbını vurmaz yüzüne kimsenün”

Alevi-Bektaşî ahlakının ve yaşam felsefesinin tam merkezine yerleşen eline, beline, diline sahip olma kuralı Alevîliğin-Bektaşîliğin edebini oluşturur. Alevîliğin-Bektaşîliğin ahlaki ve ahlak felsefesi tümüyle bu kural üzerine oturtulmuştur. Bu kural giderek Alevi-Bektaşî toplumlarının yaşam felsefesine dönüşmüştür. Senin olmayanı alma, sahiplenme, namuslu ol, beline sahip çık (harama uçkur çözme), başkasının ırz ve namusuna göz dikme, yalan söyleme, görmediğine tanıklık yapma ve kırıncı söz söyleme, gibi davranışları zorunlu kılar. Bu kurala daha sonraları “işine, aşına, eşine sahip ol” üçlemesi de eklenmiştir. Bu da aynı mantığa dayanır. İşini bilen işinde dürüstçe çalışan, üreten, çocuğuna helal kazanç yediren ve namusunu bilen gözetken koruyan ve herkesin namusuna saygı duyarak yaşayan bir insan ve toplum modeli oluşturmak amaçlanır.¹¹

Bütün bu hususiyetleri üzerinde taşıyan Bektâşî, Allah, Hz.Muhammed ve Hz.Ali sevgisi, teslimiyet anlayışı, eline, beline ,diline sahip oluşu ve hoşgörüsü ile bütün nesnelere için bir emniyet telkin eder. O toprak olacak kadar yumuşak, kendini bilen, kanaat ehli ve edep abidesidir.¹²

Alevi erkânınca kutsal kabul edilen “üç sünnet yedi farz” adlı bir takım kurallar vardır. Üç sünnetten ikincisi “kalbinden adaveti gidermektir. Kimseye kin ve kibir beslememek, kıskançlık etmemek ve hırsına uyup Şeytan’a gönül vermemektir.” Üçüncü sünnet ise “Sözü Hakk’ın kudreti ola, kimseye kavga etmeye, kimseye düşmanlık yapmaya”¹³ şeklindedir.

Bektaşî erkânâme’sinde geçen şu ifadeler Bektâşî’nin hassasiyetini özetlemektedir: “Cenk cidal ehli olma, küçüğe izzet et, büyüğe hizmet, ölüye hürmet eyle. Bir kimsenin kusurunu görme, görürsen ört, iyilik eyle, örtemesen eksik eyle dilin ile kalbin ile ört...Su gibi pâk ol, her dem alçağa ak. Eline, beline, diline pâk ol.”¹⁴

¹¹ Baki ÖZ:a.g.e.,s.428

¹² Hüseyin ÖZCAN: Bektâşî Âdâb ve Erkânı, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Danışman: Abdurrahman GÜZEL

¹³ Adil Ali ATALAY: İmam Cafer Sadık Buyruğu, İstanbul 1996, s. 160.

¹⁴ Sırrı Rıfai ALEVÎ, Şeyh Ahmed BEDREDDİN : Bektâşî Tarikatına Ait Usul Âdâb Âyinler Mecmuası H. 1284 (1867) Süleymaniye Kütüphanesi, Nu:1243,s.6a.

Bektaşî talibi, Ayin-i cem'de mürşidinin önüne diz çökmüş ve eteğine yapışmış niyaz durumunda şu telkini alır: "...Mürşidini pîrin varisi ve gerçek baban, rehberini gerçek anan bil. Yalan söyleme, haram yeme, gıybet etme, şehvetperest olma, eline, beline, diline sahip ol, kibir ve kin tutma, kimseye haset etme, garaz, buğz, inat etme, gördüğünü ört, görmediğini söyleme, elinle koymadığın şeye yapışma, elinin ermediği yere el uzatma, sözünün geçmediği yere söz söyleme, ibretle bak, hilm (yumuşaklık) ile söyle, küçüğe izzet, büyüğe hürmet ve hizmet eyle, ikrarını saf eyle, Hakk'ı kendi özünde mevcut bil, erenlerin esrarına âgâh ol...Özünü bu yolda böylece sabit kadem eyle..."¹⁵

Bektaşîlik eğitimle, iyiliği kötülüğe egemen kılmak için uğraşır. Kötülüğün zihinden çıkarılması iş edinilir. İnsanın nefsi ile savaşı bu nedenle vardır. Alevi-Bektaşî için nefis ile savaş en büyük savaştır...Birey, iyi insan yapılmaya çalışılır. Bu da insanın bütün kötülüklerden bağının koparılması ile kötü olan etkenlerden uzak tutulmasıyla kötü olan davranış ve eylemlerden arınmasıyla olanaklıdır. Bu iş bitmez tükenmez bir eğitim gerektirmektedir.¹⁶

Bütün sıkıntılara katlanan Bektâşî'nin kaygısı kimseyi incitmemektir. Bektaşî ahlakının temelinde insana saygı yatar. İnsanı incitmeme, insanı hoş tutma Bektaşîlikte omurga kabullerden biri olduğu içindir ki Bektaşîlere "zümre-i nâzenin" yani çok ince hassas insanlar topluluğu denmiştir. Hatta onlar bu nazenin tavırlarını bütün canlılara karşı işler halde tutabilmişlerdir. Temel prensip şudur: "Can taşıyan mahluku icitme."¹⁷

Alevi-Bektaşî düşüncesinde insana olan saygı esasen Allah'ın yaratıklarının en şerefli olan ilahi emanet taşıyıcısı ve onun halifesi olması sebebiyle insanın hak ettiği ve etmesi gerekli bir ahlaki davranıştır.¹⁸

Şiirlerde kimseyi incitmeme konusundaki hassasiyet sıkça dile getirilir, karşıdaki kişi düşman bile olsa aynı ahlakın taşınması gerektiği ifade edilerek bunun Hz.Ali'nin uyguladığı hatırlatılır:

Ver bana Eyüb sabrını
Musallat et Firavun'u
Çekeyim çümle kahrını
Bu aciz gedâ kulundan
Tek bir gönül incinmesin

¹⁵ Bedri NOYAN:Bektaşî ve Alevilerde Hukuk Düzeni (Düşkünlük), *I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1976.

¹⁶ Baki ÖZ:a.g.e.,s.440-441.

¹⁷ Yaşar Nuri ÖZTÜRK: Tarihi Boyunca Bektâşîlik ,İstanbul 1995, s.22.

¹⁸ Ethem Ruhi FİĞLALİ: Türkiye'de Alevilik Bektâşîlik, Ankara 1991, s.377.

yapılması kınanır. Aksine kadın her alanda yüceltilir. Onlar cinsiyet ayrımı yapmaz, insana
sırf insan olduğu için değ

söylemiştir. Hünkâr Pir Hacı Bektaş Veli felsefesi yaratılmışların içinde sadece insanda var olan akıl, izan ve hoşgörüyü özdeşleşerek tüm dünyaya yayılmıştır.

Sonuç

Bugün azımsanmayacak bir nüfusa sahip olan Alevilerin tarihi ve kültürel geçmişi ciddiye alınması gereken ve bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur. Meseleye sadece bugünden veya tarihin başlangıcından bakmanın yeterli olmadığı açıktır. Başlangıçtan günümüze uzanan tarihi seyir ve bu seyir içindeki etkilenmeler, siyasi-sosyal faktörler vb. bütün unsurlar göz önüne alınarak bir kanaate varılmalıdır.

İnsanların en temel haklar

Alevi kültürünün temelini teşkil eden hoşgörü felsefesi geçmişte olmuş olumsuzlukları kine dönüştürmeyecek kadar muhabbetle doludur. Aynı kader birlikteliği içinde önemli bir çok ortak değerlerin yanında insan olmanın gereği farklı bakış açılarının bulunması tabii bir durumdur. Fakat bu farklılık hiçbir zaman ayrışmaya dönüşecek değildir. Hacı Bektaş Veli'nin ifade ettiği gibi zaman "bir olma, iri olma, diri olma" vaktidir.

KAYNAKÇA:

ALEVÎ, Sırrî Rıfâî- Şeyh Ahmed BEDREDDÎN :Bektâşî Tarikatına Ait Usul Âdâb Âyinler Mecmuası H. 1284 (1867) Süleymaniye Kütüphanesi.

ATALAY, Adil Ali(1996), İmam Cafer Sadık Buyruğu, İstanbul.

BAHADIR, İbrahim: Alevi Bektaşî İnancına Göre Kadın,Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.32, Kış 2004.

EFE, Hayrunnisa(1997), "Ziya Baba'nın Hayatı", Hacı Bektaş Veli Dergisi, 2, Ağustos.

ELÇİN, Şükrü(1986), Halk Edebiyatına Giriş, Ankara.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki(1992), Alevî Bektâşî Edebiyatı, İstanbul.

FIĞLALI, Ethem Ruhi(1991), Türkiye'de Alevîlik Bektâşîlik, Ankara.

GÜNAY, Umay(1986), Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara.

Hacı Bektaş Veli, Fevâid (haz. Mehmet YAMAN), Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1984), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara.

NOYAN, Bedri (1987), *Bektâşîlik Alevîlik Nedir*, Ankara.

NOYAN, Bedri(1976), Bektaşî ve Alevilerde Hukuk Düzeni (Düşkünlük), *I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara.

OCAK, Ahmet Yaşar, İslâm Ansiklopedisi, Bektâşîlik maddesi, C. 5.

ÖZ, Baki(1997), Bektâşîlik Nedir, İstanbul.

ÖZCAN, Hüseyin(2001), Bektâşî Âdâb ve Erkânı, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Danışman: Abdurrahman GÜZEL, Ankara.

ÖZMEN, İsmail (1995), *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Ankara.

ÖZTÜRK, İsmail(2000), Türkiye’de Alevîliğin Geleneksel Türk El Sanatlarına Etkisi ve Alevî/Bektâşî Sanatına İlişkin Bazı Örnekler, Alevîler, C. 2, Hamburg.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri(1995), Tarihi Boyunca Bektâşîlik, İstanbul.